

Ірина САМБОРСЬКА,
orcid.org/0000-0002-7081-5251,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії світової літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(Рівне Україна) irina.samborskaya63@gmail.com

Наталія ВОВЧУК,
orcid.org/0000-0003-3599-8395
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії світової літератури,
Рівненського державного гуманітарного університету
(Рівне Україна) nataliia.vovchuk@rshu.edu.ua

ПРИЙОМИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПРАГМАТИЧНОЇ МАРКОВАНОСТІ АФОРИЗМІВ У РОСІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглянуто лінгвостилістичні та прагматичні особливості афоризмів, що зумовлене спрямуванням сучасних наукових досліджень на поглиблений аналіз функціонування мовних одиниць, а також недостатнім ступенем вивченості самого об'єкта.

Метою наукової розвідки є аналіз афоризму як прагматично маркованої одиниці мови, виявлення прийомів об'єктивації його прагматичного потенціалу.

Афоризм розглядається як мовна одиниця, що являє собою стислий, комунікативно орієнтований вислів, який стверджує певну глибоку та узагальнену думку, має автора, вирізняється прагматичним впливом і художньо витонченою та завершеною формою, є стилістично та експресивно забарвленим.

За результатами аналізу афоризмів російських та українських письменників-класиків XIX–XX ст. з'ясовано, що у афоризмів як важливого джерела національно-культурної інформації поряд з номінативним значенням, пов'язаним з виокремленням і назвою типових ситуацій, присутній ще і так званий афористичний фон, який створюється як комплексно, всіма елементами авторського вислову, так і за допомогою певних одиниць, зокрема безеквівалентних та фонових слів – топонімів, антропонімів, зоонімів, історизмів, найменувань предметів та явищ національного традиційного побуту, які зберігають і передають великий обсяг зафіксованої суспільством інформації про російську та українську дійсність.

Така специфіка афоризму зумовлює двоплановість його семантики, високу країнознавчу інформативність, а тим самим і прагматику – здатність створювати певний комунікативний ефект відповідно до інтенції його автора.

При цьому афоризм виконує різноманітні прагматичні функції (номінативну, комунікативну, кумулятивну, директивну, експресивну тощо), реалізація яких відбувається через прагматичні настанови. Головуюча роль у їхній ієрархії належить настанові на естетичний вплив, що зумовлює вибір лінгвостилістичних засобів.

Виявлення таких засобів на звуковому, лексичному та синтаксичному рівнях засвідчило, що всі вони у своїй взаємодії сприяють експлікації конотації, підвищенню емоційно-прагматичного потенціалу, кращому сприйняттю та запам'ятовуванню афоризмів і тим самим відтворюваності їх у мовленні.

Ключові слова: афоризм, прагматичний потенціал, прагматична настанова, естетичний вплив, лінгвостилістичні засоби.

Ірина SAMBORSKA,
orcid.org/0000-0002-7081-5251,
Ph. D. in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and History of World Literature
Rivne State University of the Humanities
(Rivne, Ukraine) irina.samborskaya63@gmail.com

Natalia VOVCHUK,
orcid.org/0000-0003-3599-8395
Ph. D. in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and History of World Literature,
Rivne State University of the Humanities
(Rivne, Ukraine) nataliia.vovchuk@rshu.edu.ua

METHODS OF ACTUALIZATION OF PRAGMATIC MARKING OF APHORISMS IN RUSSIAN AND UKRAINIAN LANGUAGES

The linguistic-stylistic and pragmatic features of aphorisms are examined in the given article. The topic has been chosen due to the focus of modern research on in-depth analysis of the functioning of language units, as well as the lack of study of the subject itself. The purpose of the scientific research is both to analyze aphorisms as pragmatically marked units of the language and to identify methods of objectification of its pragmatic potential. An aphorism is considered as a linguistic unit, which is a concise, communicative-oriented expression that affirms a certain deep and generalized opinion and has an author. It is distinguished by its pragmatic influence, artistically sophisticated and accomplished form. An aphorism is stylistically and expressively coloured.

According to the analysis of aphorisms of Russian and Ukrainian classic writers of the 19th–20th centuries it was found out that aphorisms as an important source of national and cultural information, along with the nominative meaning associated with the selection and the naming of typical situations, also contain the so-called aphoristic background, which is created both comprehensively, with the help of all elements of the author's expression, and by certain units, in particular by non-equivalent and background words. Such specificity of the aphorism determines the two-dimensionality of its semantics, high ethnographic informativeness, and thus pragmatics – the ability to create a certain communicative effect in accordance with the intention of its author, which determines the choice of linguistic and stylistic means. The discovery of such means on the sound, lexical and syntactic levels have shown that they all contribute to the explication of the connotation of aphorisms, strengthening their pragmatic effect, their implementation of an important pragmatic guideline on the aesthetic influence.

Key words: *aphorism, pragmatic potential, pragmatic instruction, aesthetic influence, linguistic and stylistic means.*

Постановка проблеми. Вивчення мови в її функціональному аспекті є для сучасної лінгвістики важливим і актуальним. У зв'язку з цим особливий інтерес науковців привертають прагматично марковані мовні одиниці, до числа яких входять і афоризми. І хоча афоризм як жанр виник досить давно, активно розвивається і нині, проте однастайності в його визначенні так і не досягнуто як у літературознавстві (де переважно він і розглядається), так і в мовознавстві, що також зумовлює пильну увагу до цього феномена.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню афоризмів присвячені наукові праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, літературознавців, а також філософів, риторів, культурологів минулого та сьогодення. Загальний інтерес науковців гуманітарної сфери знання до афористики зумовлений не тільки своєрідністю та оригінальністю форми та змісту цих висловів, але і їх широким застосуванням у різних сферах комунікації та типах дискурсу. Тому сучасні тенденції розвитку науки, антропоцентризм, звернення до теорії дискурсу, прагмалінгвістики звернули увагу лінгвістів (зокрема, Є. Ваганової (Ваганова, 2002), А. Королькової (Королькова, 2005), Н. Шарманової (Шарманова, 2005), Є. Патрушевої (Патрушева, 2011), І. Наличникової (Наличникова, 2016), О. Анастасьевої (Анастасьева, 2017)) на такий аспект у вивченні афоризмів, як їх комунікативно-прагматичний потенціал.

Мета нашої розвідки і полягає в тому, щоб з'ясувати специфіку афоризму як прагматично маркованої мовної одиниці, визначити прийоми об'єктивації його прагматичного потенціалу.

Вклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень показав, що афоризм – це загальнофілологічне поняття, специфічний жанр словесної творчості, який в єдності форми і змісту являє собою цікавий об'єкт вивчення і визначається як короткий вислів, що у художній формі висловлює закінчену думку автора. При цьому властиві афоризму ознаки забезпечують його вплив на свідомість людей глибиною думки, на естетичні почуття – красою, відточеністю форми, на пам'ять – стислістю і влучністю, що зумовлює прагматичний ефект таких висловів. Крім того, у мовознавстві прибічники «широкого» розуміння фразеології (Л. Булаховський, О. Реформатський, О. Єфимов, Є. Галкіна-Федорук, В. Архангельський, М. Шанський та ін.) розглядають афоризми у її складі як один із типів фразеологізмів – фразеологічні вирази через їхню відтворюваність, своєрідність якої полягає в тому, що вона забезпечується багатоярусною стійкістю їх елементів: лексичною влаштованістю, яка полягає у збереженні інваріантного словарного складу; синтаксичною влаштованістю, що виявляється у незмінності фраземної моделі; семантичною і функціональною влаштованістю завдяки загальнонародному використанню афоризмів.

Однак не всі лінгвісти єдині у розумінні афоризму як об'єкта фразеології (напр., (Алефіренко, 1987; Верещагін, Костомаров, 1990; Федоренко, Сокольська, 1990). Так, Є. Верещагін, характеризуючи афоризм як відтворену фразу з постійним значенням і складом, не рекомендує ототожнювати його з фразеологізмами через те, що фразеологічні одиниці виступають як знаки понять і

тому змістовно еквівалентні словам, а афоризми, володіючи, як і слова та фразеологізми, номінативною функцією, є знаками ситуацій, суджень і семантично еквівалентні реченням (Верещагін, Костомаров, 1990: 92).

Натепер є також тенденція розглядати афоризм як тип малоформатного тексту і як тип висловлювання, що володіє семіотичним і комунікативним статусом (Ваганова, 2002; Наличникова, 2016).

Отже, афоризм як мовна одиниця являє собою стислий, комунікативно орієнтований вислів, який стверджує певну глибоку та узагальнену думку, має автора, вирізняється прагматичним потенціалом і художньо витонченою та завершеною формою, є стилістично та експресивно забарвленим.

Проведений аналіз афоризмів російських та українських письменників-класиків ХІХ–ХХ ст. дає всі підстави вважати афоризми прагматично маркованими одиницями мови, у яких поряд з номінативним значенням, пов'язаним з виокремленням і назвою типових ситуацій, присутня ще і велика семантична сфера, яка перебуває за межами такого значення, так званий афористичний фон, що зумовлює двоплановість семантики афоризму та його прагматику – здатність створювати певний комунікативний ефект відповідно до інтенції його автора.

Цьому сприяє і те, що афоризм, відображаючи індивідуальний досвід, як правило, стає суспільно визнаним, масово відтвореним, а тому є засобом фіксації, зберігання та передачі чималого обсягу країнознавчої інформації, яка може передаватися комплексно, всіма елементами авторського вислову. Наприклад, як знак ситуації афоризм М. Некрасова «Кому на Русі жить хорошо» (Золотой словарь афоризмов, 2000: 173) має значення «задоволених життям небагато, так живуть вибрані», а сам вислів у буквальному прочитанні заснований на знанні всіма росіянами того факту, що після скасування у царській Росії кріпосного права (незабаром після якого було написано поему) селяни стали вільними лише формально, а добре жили, як і раніше, представники поміщицької Русі. Порівн. афоризми: «В своїй хаті – своя правда, і сила, і воля» Т. Шевченко; «Сидіть дома, на покої Не пристало козакові» Л. Боровиковський (Афоризми видатних особистостей України).

Також країнознавчо цінними у складі афоризмів є певні одиниці, зокрема безеквівалентні та фонові слова: топоніми (напр.: «Было дело под Полтавой!» О. Пушкін (Золотой словарь афоризмов, 2000: 64); «Нема на світі України, Немає другого Дніпра, А ви претесь на чужину Шукати доброго добра» Т. Шевченко (Афоризми видат-

них особистостей України)), антропоніми (напр.: «Ох, тяжела ты, шапка Мономаха» О. Пушкін (Золотой словарь афоризмов, 2000: 256); «Нам треба голосу Тараса» П. Тичина (Афоризми видатних особистостей України)), зооніми (напр.: «Пой лучше хорошо щегленком, Чем дурно соловьем» І. Крилов (Золотой словарь афоризмов, 2000: 271); «Нічого Ослові дорікати... Лучче б розуму спитати У того, хто його наймав» Л. Глібов (Афоризми видатних особистостей України)), історизми (напр.: «В карете прошлого никуда не уедешь» М. Горький (Золотой словарь афоризмов, 2000: 19); «Не славте кобзаря піснями голосними: Дзвенить йому хвалу його тридцатиструнна» П. Куліш (Афоризми видатних особистостей України)), найменування предметів та явищ національного традиційного побуту (напр.: «Кому бублик, а кому дырка от бублика» В. Маяковський (Золотой словарь афоризмов, 2000: 349); «Серце не дитина, його галушкою не нагодуєш» Т. Шевченко (Афоризми видатних особистостей України)), які зберігають і передають великий обсяг зафіксованої суспільством інформації про російську та українську дійсність. При цьому такі культурно марковані слова в афористичних висловлюваннях мають не тільки предметно-логічний зміст, а й набувають емоційного та експресивного значення, за допомогою якого автори афоризмів виражають свої хвилювання, почуття. Семантичне призначення такої емотивної лексики полягає не тільки в номінації денотата, а й у вираженні конотації – емоційного ставлення мовця до предмета мовлення, до ситуації спілкування, чим досягається прагматичний ефект вислову.

У результаті аналізу теоретичних й експериментальних здобутків лінгвістів (зокрема, Анастасєва, 2017; Ваганова, 2002; Патрушева, 2011) та власних спостережень з'ясовано, що афоризм як комунікативний засіб виконує такі прагматичні функції: комунікативну (адресант – текст – адресат); номінативну (констатація певного стану справ, явищ); естетичну (естетичний вплив на адресата); директивну (спонукання до певного способу дії або поведінки); кумулятивну (можливість за допомогою мови накопичувати знання) та ін., реалізація яких відбувається через прагматичні настанови, насамперед на естетичний вплив, що зумовлює вибір відповідних лінгвостилістичних засобів на звуковому, лексичному та синтаксичному рівнях.

Так, звукова організація афоризму органічно пов'язана зі змістом, сенсом висловлювання, тому письменники-автори афоризмів вміло користуються виразно-зображувальними можливостями

фонетики, зокрема звукописом, адже багаторазове повторення однакових звуків чи звукосполучень слугує засобом підвищення виразності висловлювань, посилює прагматичний ефект афоризму, його вплив на читача чи слухача: напр.: «Мысль! Великое слово! Что же и составляет величие человека, как не мысль?» О. Пушкін (Золотой словарь афоризмов, 2000: 84); «Не додавай знесиленим журби, Не добивай зневір'ям підупалих...» П. Грабовський (Афоризми видатних особистостей України).

Більшої виразності афоризмам надають і такі прийоми звукової організації тексту, як фонетична анафора (напр.: «Переводчики – почтовые лошади просвещения» О. Пушкін (Золотой словарь афоризмов, 2000: 39); «В жорстокості живих – закон життя» П. Тичина (Афоризми видатних особистостей України)), епіфора (напр.: «Сейте разумное, доброе, вечное» М. Некрасов (Золотой словарь афоризмов, 2000: 313); «Поетична мова – це найприродніша мова» Л. Українка (Афоризми видатних особистостей України)) та їх поєднання (напр.: «Как посравнить да посмотреть Век нынешний и век вчерашний» О. Грибоедов (Золотой словарь афоризмов, 2000: 156)).

Отже, афоризми як прагматично марковані мовні одиниці тяжіють до звукової та ритмічної впорядкованості, що зумовлює їх стилістичну досконалість, красу звучання, а це сприяє кращому їх сприйняттю і запам'ятовуванню і тим самим відтворюваності у мові.

Афоризми – складова частина літератури, і їм притаманні всі її відмінні риси. Так, письменники часто вживають лексичні образні засоби, тобто тропи, які несуть не тільки жвавість, наочність, барвистість зображення, а й велике смислове навантаження, допомагають виразно передати зміст афоризму, а значить досягти відповідного прагматичного ефекту. При цьому слова набувають ще й яскравого експресивного забарвлення.

Як показав аналіз, для розуміння суті змісту афоризму істотну роль виконують порівняння (напр.: «На мысли, дышащие силой, как жемчуг, нижутся слова» М. Лермонтов (Золотой словарь афоризмов, 2000: 34); «Усе відбивається в пісні, як в морі» Л. Українка (Афоризми видатних особистостей України)), епітети (напр.: «Жизнь дается один раз, и хочется прожить ее *бодро, осмысленно, красиво*» А. Чехов (Золотой словарь афоризмов, 2000: 258); «Не все ще той поет *великий, чільний*, Хто вірші пише і слова римує...» І. Франко (Афоризми видатних особистостей України)), метафора (напр.: «Красота *спасет* мир» Ф. Достоевський (Золотой словарь афоризмов, 2000: 327); «Все

гине, – Слава *не поляже...*» Т. Шевченко (Афоризми видатних особистостей України)), метонімія (напр.: «*Америка*, боюсь, верит только во всемогущий доллар» Л. Толстой (Золотой словарь афоризмов, 2000: 63); «Хто стане *слово* слухати невчене?» І. Франко (Афоризми видатних особистостей України)), гіпербола (напр.: «*Любовь сильнее смерти и страха смерти*» І. Тургенев (Золотой словарь афоризмов, 2000: 167); «*Не гріє сонце на чужині...*» Т. Шевченко (Афоризми видатних особистостей України)) та інші лексичні засоби виразності, що зумовлене специфікою цих авторських висловів, а також виконанням ними функцій не тільки повідомлення, але і впливу.

Жанровий стиль афоризму тяжіє до лапідарності, тобто до точності, стислості, ємності, що зумовлює специфіку синтаксичної структури таких виразів, використання в них певних синтаксичних конструкцій і стилістичних фігур.

Так, більшість висловів письменників виражені у формі простих речень: двоскладних (напр.: «Только любовью держится и движется жизнь» І. Тургенев (Золотой словарь афоризмов, 2000: 366), «Краткость – сестра таланта» А. Чехов (Золотой словарь афоризмов, 2000: 189); «Блаженный муж на лукаву Не вступає раду...», «Слава – заповідь моя» Т. Шевченко, «У світі найкраще – визволення крик» М. Рильський (Афоризми видатних особистостей України)) і односкладних (напр.: «Старайся дать уму как можно больше пищи» Л. Толстой (Золотой словарь афоризмов, 2000: 90), «Легче плакать, чем страдать» М. Лермонтов (Золотой словарь афоризмов, 2000: 311); «На ділі каймося, не на словах» Л. Українка, «Нема в світі кращої одежини, як наша проста свита» П. Куліш (Афоризми видатних особистостей України)), які характеризуються оптимальною концентрацією семантичних і граматичних властивостей.

Афоризми у формі складних конструкцій також досить стислі, причому вони, як правило, складаються з двох смислових частин: конкретної думки і підсумкового узагальнення (напр.: «Не надобно другого образца, Когда в глазах пример отца» О. Грибоедов (Золотой словарь афоризмов, 2000: 53), «В человеке вложена потребность счастья; стало быть, она законна» Л. Толстой (Золотой словарь афоризмов, 2000: 313), «Дела определяются их целями: то дело называется великим, у которого велика цель» А. Чехов (Золотой словарь афоризмов, 2000: 369); «Є сотня мов, а правда лиш одна» М. Рильський, «Ніколи не хвались, Поки гаразд не зробиш діла» Л. Глібов, «Не єдиним хлібом живе людина, але кожним словом, що

з Божих уст виходить» Л. Українка (Афоризми видатних особистостей України)).

Особливу роль у синтаксичній організації афоризмів виконують стилістичні фігури – засоби поетичного синтаксису як одне з найбагатших джерел мовної виразності. Так, до найбільш частотних прийомів в аналізованих афоризмах належить антитеза (напр.: «Где *розы*, там и *тернии* – Таков закон судьбы!» М. Некрасов (Золотой словарь афоризмов, 2000: 246); «*Всяке добро* має... й темний бік, а жодне *лихо* не буває без добра» І. Франко (Афоризми видатних особистостей України)), інверсія (напр.: «*Без труда* не может быть чистой и радостной жизни» А. Чехов (Золотой словарь афоризмов, 2000: 137); «У всякого своя доля І свій шлях широкий...» Т. Шевченко (Афоризми видатних особистостей України)), градація (напр.: «...Жизнь без определенного мировоззрения – не жизнь, а *тягота*, *ужас*» А. Чехов (Золотой словарь афоризмов, 2000: 258); «Дружба без достатних доказів – *порожнє*, *лукаве* слово» Т. Шевченко (Афоризми видатних особистостей України)), паралелізм конструкцій (напр.: «Если сколько голов – столько умов, то сколько сердец – столько родов любви» Л. Толстой (Золотой словарь афоризмов, 2000: 367); «*Есть* на світі доля, А хто її знає? *Есть* на світі воля, А хто її має?» Т. Шевченко

(Афоризми видатних особистостей України)), риторичні питання і вигуки (напр.: «Какой же русский не любит быстрой езды?» О. Грибоедов (Золотой словарь афоризмов, 2000: 333), «Мысль! Великое слово! Что же и составляет величие человека как не мысль!» О. Пушкин (Золотой словарь афоризмов, 2000: 84); «*Без-смертя* – хто поставит на коліна? Нове життя нового прагне слова» І. Франко, «Думи мої, думи мої! Лихо мені з вами!..» Т. Шевченко (Афоризми видатних особистостей України)), що сприяють експресивності афоризмів, посиленню їх прагматичного ефекту, виконанню ними важливої прагматичної настанови на естетичний вплив.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, афоризму як прагматично маркованій одиниці притаманна тенденція до пошуків виразних, часто оригінальних прийомів та способів створення мовної експресії, що стають засобами впливу на читача чи слухача, формування ілюктивної функції вислову, актуалізаторами прагматичних інтенцій його автора. Тому подальше вивчення афоризмів, зокрема особливостей їх мовностилістичного оформлення, визначення рівня емоційно-прагматичного потенціалу, дослідження когнітивного механізму породження й декодування афористичних текстів є, на нашу думку, необхідним та перспективним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології : монографія. Харків : Вища школа, 1987. 134 с.
2. Анастасьєва О. А. Англомовний афоризм: прагматистичний та когнітивний аспекти : дис. канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2017. 237 с.
3. Афоризми видатних особистостей України: *вебсайт*. URL: <https://horting.org.ua/node/1083> (дата звернення: 28.01.2021).
4. Ваганова Е. Ю. Афоризм как тип текста в аспекте интертекстуальности: на материале немецкого языка : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Калининград, 2002. 261 с.
5. Верещагин Е. М., Костомаров В. Т. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного : методическое руководство. 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Русский язык, 1990. 246 с.
6. Золотой словарь афоризмов / отв. за вып. Ю. Г. Хацкевич. Минск : Харвест, 2000. 416 с.
7. Королькова А. В. Русская афористика в контексте фразеологии : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01. Смоленск, 2005. 422 с.
8. Наличникова И. А. Афоризм как жанр, малоформатный текст и универсальное высказывание. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2016. № 4(58): в 3-х ч. Ч. 3. С. 121–123.
9. Патрушева Е. В. Лингвокультурологический и функционально-прагматический аспекты афоризмов в политическом дискурсе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Ставрополь, 2011. 247 с.
10. Федоренко Н. Т., Сокольская Л. И. Афористика. Москва : Наука, 1990. 416 с.
11. Шарманова Н. М. Українська афористика: структурно-семантичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Кривий Ріг, 2005. 216 с.

REFERENCES

1. Alefirenko M. F. Teoretychni pytannia frazeologii [Theoretical questions of phraseology]. Kharkiv: Vyshcha shkola, 1987. 134 p. [in Ukrainian].
2. Anastasieva O. A. Anhlomovnyi aforyzm: prahmastylystychnyi ta kohnityvnyi aspekty [English aphorism: pragmastylistic and cognitive aspects]: dys. ... kand. filol. nauk. Zaporizhzhia, 2017. 237 p. [in Ukrainian].
3. Aforyzmy vydatnykh osobystostei Ukrainy [Aphorisms of prominent personalities of Ukraine]. Retrieved from: <https://horting.org.ua/node/1083> [in Ukrainian].

4. Vaganova Ye. Yu. Aforizm kak tip teksta v aspekte intertekstualnosti: na materiale nemetskogo yazyka [Aphorism as a type of text in the aspect of intertextuality: on the material of the German language]: diss. ... kand. filol. nauk. Kaliningrad, 2002. 261 p. [in Russian].
5. Vereshchagin Ye. M., Kostomarov V. T. Yazyk i kultura: lingvostranovedenie v prepodavanii russkogo yazyka kak inostrannogo [Language and Culture: Linguistic and Regional Studies in Teaching Russian as a Foreign Language]. Moscow: Russkiy yazyk, 1990. 246 p. [in Russian].
6. Zolotoy slovar aforizmov [Golden Dictionary of Aphorisms]. Minsk: Harvest, 2000. 416 p. [in Russian].
7. Korolkova A. V. Russkaya aforistika v kontekste frazeologii [Russian aphoristics in the context of phraseology]: diss. ... d-ra filol. nauk. Smolensk, 2005. 422 p. [in Russian].
8. Nalichnikova I. A. Aforizm kak zhanr, maloformatnyy tekst i universalnoe vyskazyvanie [Aphorism as a genre, a small-format text and a universal statement]. Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki. 2016. No. 4 (58): in 3 parts. Part 3. pp. 121–123 [in Russian].
9. Patrusheva Ye. V. Lingvokulturologicheskiy i funktsionalno-pragmaticheskiy aspekty aforizmov v politicheskom diskurse [Linguocultural and functional-pragmatic aspects of aphorisms in political discourse]: diss. ... kand. filol. nauk. Stavropol, 2011. 247 p. [in Russian].
10. Fedorenko N. T., Sokolskaya L.I. Aforistika [Aphoristics]. Moscow: Nauka, 1990. 416 p. [in Russian].
11. Sharmanova N. M. Ukrainska aforystyka: strukturno-semantychnyi ta funktsionalnyi aspekty [Ukrainian aphorisms: structural-semantic and functional aspects]: dys. ... kand. filol. nauk. Kryvyi Rih, 2005. 216 p. [in Ukrainian].